**Р Е Ц Е Н З И Я**

**От проф. д.н. Антоанета Христова**

на дисертацията на Пламен Илиянов Петков

**СОЦИАЛНОПСИХОЛОГИЧЕСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА МЕЖДУЛИЧНОСТНОТО ДОВЕРИЕ В СФЕРАТА НА ПРИЯТЕЛСКИ И НА ДЕЛОВИ ОТНОШЕНИЯ**

за придобиване на образователната и научна степен „Доктор”

по научно направление 3.2. „Психология“, докторска програма по социална психология

Дисертацията на Пламен Петков е на тема – „Социалнопсихологически детерминанти за развитието на междуличностното доверие в сферата на приятелски и на делови отношения“. Заглавието само по себе си показва амбициозната цел, която са си поставили Пламен и неговия ръководител проф. Зографова. Тема, която се характеризира с значимост, свързана с изначалните човешки взаимоотношения, актуалност в контекста на дълбоките процеси на разделение в обществата и трудност, предвид комплексността й и недостатъчно установените фактори на влияние. Задачата на дисертанта се усложнява още повече с включването в изследването на две таргетирани ситуации – междуличностни отношения и организационна среда. На този фон, имаме готов текст в обем от 191 страници, литературни източници: 316, таблици: 60, фигури: 15 и приложения: 12, който отговаря на изискванията за дисетационен труд, съдържащ теоретичен обзор, емпирично изследване, анализ на резултатите, дискусия и изводи, с приложения, които представят всички адаптирани методики.

Прави впечатление направения теоретичен обзор в първата част на дисертационния труд със своята отлична структурираност и логична последователност. Пламен Петков прави детайлен преглед на двата основни подхода към изследване на доверието – поведенческия и психологичния. Първият включва перспективите от трудовете на Хардин

(Hardin, 1993) и Уилямсън (Williamson, 1981), докато втория – тези на Майер (Mayer et al., 1995) и Русо и колеги (Rousseau, Sitkin, Burt, and Camerer, 1998).

Петков разглежда обстойно детерминантите и антецедентите на доверието във взаимоотношенията, като завършва главата със сравнителен обобщен анализ на пресечни точки и разлики между доверие в сферата на приятелските и на деловите отношения. Съвсем обосновано следват формулираните цели, задачи и хипотези на изследването. *Целта на проучването е да се оценят социалнопсихологичните фактори на междуличностното доверие при приятелски взаимоотношения и между агенти в организации в контекст на политическата несигурност.* Следват 7 задачи и 6 хипотези. Очертан е ясен модел на изследването.

Дисертацията притежава много положителни качества, сред които са разработените 10 скали (скала културна интернализация, въпросник за ценности от висш порядък, въпросник за реакция и мотивация към награди и наказания, въпросник за организационно доверие, скала за доверие във взаимоотношенията в групите на общността, мултидименсионална скала за организационно доверие, скала за преживявания в детството и юношеството, скала за афилиация, скала за политическа несигурност и скала за конформизъм). Работата по тяхната адаптация е статистически прецизна и коректно представена. Един въпрос остана, на който не съм получила достатъчно убедителен отговор засяга включването на две скали за организационно доверие. Аргументът, който е отбелязан, а именно: "Включването на две скали, измерващи организационно доверие е необходимо, поради причината, че измерването на благонадеждността в организационен контекст е конструкт, който присъства в двете от тях. Тъй като благонадеждността е специфична в деловите отношения, има разлика между това как се измерва в организационен контекст, и в приятелски отношения. Ако се използва скала за обща благонадеждност, тя не би обхванала спецификата на контекста в организации. Поради тази причина използвам скала, която е конструирана специално за измерването на благонадеждност в организационен контекст. Това дава възможност да се определи по-точно дали благонадеждността е основен елемент в доверието в организационен контекст, както посочват предишните проучвания. Корелацията между двете скали при пилотното изследване беше много висока и значима, и поради тези причини, инструментите се

използват и в основното изследване.". Ако корелацията е много висока, то това приблизително означава, че може да мери едно и също нещо. Но, независимо от направената бележка работата не губи, а се обогатява от методологична гледна точка.

Направени са коректни изводи, в които няма свръхинтерпретация и които могат ясно да насочат към необходимостта от бъдещи изследвания и репликация на части от настоящето с цел проверка на недостатъчно категорична резултати от направените статистически анализи.

Може да се обобщи, че на база получените данни, доверието в приятелските отношения най-голямо влияние има, на първо място, принадлежността към групата. На второ място, данните сочат, че преживяванията в детството и юношеството имат стабилна и силна роля. За доверието в организационен контекст най-голямо влияние имат ценностите от висш порядък, следвани от преживяванията в детството и юношеството, а най-слабо влияние има принадлежността към група. На основата на получените резултати, Пламен Петков конструира нов модел на факторите на влияние при формирането на доверие при деловите взаимоотношения, като остава само значимите резултати, а именно – благонадеждността от междуличностинте взаимоотношения и потребността от включване в група и конформизъм поради настойчивост и харизматичност на другите от влиянията от социалните групи.

Направен е богат преглед на литературата, която се отнася до темата за доверието. Както пише дисертанта „Изследването допринася към съществуващото знание, като емпирично валидира хипотезата за ролята на ранните преживявания и културната интернализация, и едновременно подчертава нуждата от разграничаване между различните социални изходни точки на доверието. То потвърждава, че доверието не е непредвидим конструкт според очакванията на „здравия разум“, а чувствително към контекста, социалните роли и преживелищната история на индивида.“

Особено богатство на дисертацията са приложенията на всички използвани въпросници, заедно с факторните анализи и статистически данни, което ги прави удибни за бъдещи репликации.

Подкрепям формулираните проноси на представената дисетарция:

*Научните приноси* могат да се формулират като: 1. Създаден и верифициран е нов модел на взаимодействията между социалнопсихологични фактори и социалнокултурни фактори, и тяхното влияние върху доверието. и 2. Като българска специфика е определено влиянието на интернализирането на културата от индивидите и техните ранни преживявания за създаването на доверителни отношения.

*Научно-приложните приноси* са: 1. Адаптирани за български условия са инструменти за доверие във взаимоотношенията в групите на общността и два инструмента за организационно доверие – въпросник за организационно доверие и мултидименсиална скала за организационно доверие, които имат добри психометрични показатели и могат да бъдат използвани в научноизследователската област. 2. Съставени са две нови скали – скала за преживявания в детството и юношеството и скала за политическа несигурност, които могат да се използват в бъдещи проучвания. 3. Резултатите от проучването могат да имат практическа приложимост в съставянето на програми от различни правителствени структури и неправителствени организации, както и в частния сектор, за повишаване на доверието, както в самите организации, така и с техните потребители.

Бих отбелязала ограниченията на изследването само до културната и национална ограниченост във връзка с това, че изследването е проведено в български контекст, което ограничава обобщаването на резултатите спрямо други култури. Социокултурните различия в различна степен биха могли да променят динамиките на доверието.

Пламен Петков е представил автореферат отговарящ на всички изисквания на структуриране и е покрил наукометричните изисквания. Последните са в пъти над изисквания минимум, а именно, от изисквани 200 точки, той има 514 точки, което го прави един от докторантите в Институт за изследване на населението и човека към БАН, с най-висок резултат от обучението.

Уважаеми колеги, убедено твърдя, че поставеното за обсъждане изследване на Пламен Петков „СОЦИАЛНОПСИХОЛОГИЧЕСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА МЕЖДУЛИЧНОСТНОТО ДОВЕРИЕ В СФЕРАТА НА ПРИЯТЕЛСКИ И НА ДЕЛОВИ ОТНОШЕНИЯ“ притежава качествата на успешна дисертация по социална психология. Процедурата по подготовката на докторантката отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за неговото прилагане. Спазени са и Вътрешните правила за развитие на

академичния състав на ИИНЧ - БАН. Убедено ще гласувам с **„ДА“** за присъждане на Пламен Илиянов Петков на образователната и научна степен „доктор”.

18.01.2026

Проф.д.н. Антоанета Христова